

РЕЦЕНЗИЯ

**от проф. д-р Амелия Веселинова Личева, катедра „Теория на
литературата“, СУ „Св. Кл. Охридски“**

**на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен
„доктор“ в област на висше образование 2 – Хуманитарни науки,
профессионалено направление 2.1. – Филология – Българска литература
(Съвременна българска литература)**

Докторант: Елена Иванова Борисова

**Тема: Метафизични аспекти на познанието и фантастичното изображение
в съвременната българска проза**

Научен ръководител:

доц. д-р Пенка Ватова

**Дисертационният труд се състои от въведение, три глави, заключение и
библиография в общ обем 273 стандартни страници.**

Въведението е много стегнато и коректно обяснява теоретичните опори на текста, както и резюмира проблемите, които се открояват в отделните глави и на базата на които се построяват анализите на избраните художествени текстове. Още в тези начални страници личи коректността на труда в желанието му да очертае теоретичните рамки, като се позове на най-важните теоретични трудове в областта, като в същото време свърже с философските идеи на Кант, за да очертае една много ясна перспектива, през която да чете метафизиката, както и идеята за познанието на света и

човека. Много добро впечатление тук прави и стегнатостта на стила и придържането единствено към нужната аргументация, без излишно разливане в посоки, които могат да отдалечат от основната.

Първата глава, озаглавена „Фантастичната литература като художествено и философско явление“, е замислена като строго теоретична. Бързам да кажа обаче, че теорията Елена Борисова е успяла да я подплати с много примери от художествената литература и това придава на писането ѝ осмисленост, която напоследък все по-рядко виждаме в чисто теоретичните текстове. Иначе казано, тя показва как работи теорията, къде може да бъде приложена и как, като това придава на разработките ѝ и собствена позиция и мнение. В тази глава като теоретичен корпус са избрани фундаментални за дефинирането на фантастичното текстове като това на Цветан Тдоров, както и на по-слабо познатите в България теоретици като Дарко Сувин, Розами Джаксън и Катрин Хюм. Наред с тях, при това равностойно, присъстват и български изследвания на фантастичното с автори Елка Константинова, Огнян Сапарев, Людмила Стоянова, Миглена Николчина. Това преплитане на чужди и родни източници позволява на Елена Борисова да оформи диалози, препратки, да покаже мястото на българската научна мисъл в световния контекст. А ѝ и позволява да очертае максимално широка рамка, през която да обглежда българската фантастика от генезиса ѝ до наши дни.

В тази глава намирам за важен акцентът, който Борисова поставя върху дефинирането на фантастичното през несигурността и колебанието на героите, както и през степените на познание, чудесно мотивирани през вижданията на Кант. Защото при широките граници за определяне на фантастичното тя е намерила точките, които могат да сработят за целите на нейното собствено изследване. Не са за подценяване и наблюденията,

които авторката прави върху генезиса на фантастичното и връзките му с фолклорното и митологичното. Цялата тази глава може да се разглежда и като обзор на появата и историята на жанра на българската фантастика и в частност – на българската научната фантастика – един сериозно пренебрегван и от критиците, и от историците на литературата жанр, при това направен с фини препратки към световните образци.

Втората глава, която носи заглавието „Фантастичното изображение и аспекти на метафизичното познание в българската проза след 1960 г.“, очертава много добре културния и социален контекст на разглеждания период от 60-е до 90-е години, като отново умело преплита българско и световно. Тази склонност на Елена Борисова да мисли българската литература като равностойна и спокойно да я съпоставя с образци от световната, намирам за продуктивен, а и уместен подход, който показва, че когато става дума за добри текстове, българската литература също има какво да каже, дори ако гледаме през далечна перспектива. Или най-малкото, поне в този жанр.

Авторката има пълното съзнание за линията във фантастиката, която борави с гротесковото и сатиричното, но тя залага по-скоро на анализ на ония текстове, които имат по-скоро прогностичен елемент и са подвластни на философския пласт, доколкото тезата ѝ, че части от научнофантастичното изображение е обвързано с метафизичните аспекти на познанието. При това Борисова се интересува най-вече от краха и неуспешното преодоляване на познавателните граници при срещите с другото, чуждото, непознатото и изпитанията пред познанието. И анализира текстове, които поставят под въпрос рационалността и говорят за вглеждането в тайното и сакралното. Тук дисертантката борави с голям корпус от произведения, като водещи сред тях са тези на Павел Вежинов, Любен Дилов, Неялка Михова, Весела Люцканова, Николай Ватов и

Наталия Андреева. Всички те предлагат различни версии на откроените теми и в чудесни анализи е доказано това. Затова и не мога да подмина умението на Елена Борисова да демонстрира едновременно отворени подходи, които изследват контекста, както и да прилага близко четене, водещо до детайлни и проникновени конкретни анализи.

Третата глава – „Трансформация на религиозни и окултни мотиви във фантастичната литература сред 2000 г.“ – подхваща някои от темите на предходната, за да демонстрира връзките и традицията в българското фантастично писане, но и откроява спецификите на новия културен и социален контекст. Главата е съсредоточена върху интерпретациите на смъртта и безсмъртието, както и върху интереса към окултното и отвъдното в произведенията на двама автори – Емил Андреев и Галин Никофоров – при които наблюдаваме употреби на фантастичното като конструирано през опозиционите рационално-ирационално, възможно-действително. Анализите върху двамата автори са много добри и индиректно поставят много въпроси, които вълнуват съвременното литературознание – за употребите на литературата, за връзката на фантастичното с антиутопичното, за ролята на литературата в един бъдещ свят. Нещо повече, дисертацията запълва една ниша, пропусната от българската критика, а именно – да отдаде заслуженото на писатели като Галин Никифоров.

Заключението в стегнат вид обобщава изводите, до които е достигнало изследването.

Авторефератът коректно предава съдържанието на работата, а приносите са ясно и добре формулирани. Статиите са достатъчен брой и са публикувани в сериозни издания.

Отвъд тези публикации обаче, Елена Борисова вече си е създала име на добър познавач на съвременната българска литература. В рецензии за периодиката, както и в доклади по конференции тя е представяла интересни визии най -вече за съвременното женско писане. Имала съм възможност да слушам много нейни доклади по конференции и почти всички те са били отличавани и награждавани.

Като имам публичния образ, който Елена Борисова, както казах, вече си е изградила, както и показаните в този труд умения да концептуализира и анализира, както и сериозните знания, които демонстрира, убедено гласувам да ѝ бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“ в област на висшето образование 2 – Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. – Филология – Българска литература (Съвременна българска литература).

Проф. д-р Амелия Личева

